

Juha Leppämäki

Kaukopalvelua ja aineistojen yhteiskäyttöä: IFLA ILDS -konferenssin kuulumiset

Maailman jälleen avauduttua kaukopalvelusta ja aineistojen yhteiskäytöstä kiinnostuneet pääsivät jälleen kokoontumaan IFLA ILDS -konferenssiin. Seitsemästoista konferenssi järjestettiin Dohassa, Qatarin kansalliskirjastossa 20.-22.9.2022. Konferenssin teemana oli aineistojen yhteiskäyttö pandemian aikana ja sen jälkeen.

Tavallisesti joka toinen vuosi järjestettävä IFLA:n Document Delivery and Resource Sharing -jaoston Interlending & Document Supply -kaukopalvelukonferenssi piti alun perin jo järjestää syksyllä 2021, mutta pandemian takia ajankohtaa siirrettiin kaksi kertaa. Konferenssi järjestettiin lopulta syyskuussa 2022. Teema oli kaukopalvelu ja resurssien jakaminen pandemian aikana eli Sharing to heal. Pandemian aikana etäkonferenssit ovat tulleet tutuksi, mutta eri maanosat yhdistävää kansainvälistä konferenssia on vaikea järjestää etänä jo pelkkien aikavyöhyke-erojen takia. Paikan päällä järjestettävään konferenssiin oli saapunut osallistujia sekä Lähi-Idän maista että

Aasiasta, Euroopasta ja Amerikasta. Toisaalta edelleen jatkuvan pandemian takia konferenssin osallistujamäärä jäi pienemmäksi kuin aiempina vuosina. Arvioisin paikalla olleen noin 50–60 osallistujaa. Oli hienoa päästä tutustumaan kansainvälisiin kollegoihin pitkittyneen etätöissä istumisen jälkeen.

Uusi kansalliskirjasto ja sen palvelut

Konferenssin tapahtumapaikkana toimi Qatarin kansalliskirjasto, joka sijaitsee Persianlahdella Qatarin pääkaupungissa Dohassa Education Cityssä. Qatarin paikallisen yliopiston lisäksi maassa toimii useiden yhdysvaltalaisen yliopistojen kampuksia, jotka ovat keskittyneet Education Cityn alueelle.

Qatarin kansalliskirjasto on valmistunut vuonna 2017 ja se on arkkitehtonisesti vaikuttava rakennus, joka muistuttaa avoimen kirjan muotoa. Kansalliskirjaston tilat ovat avarat ja valoisat. Kirjahyllyt on sijoitettu loivasti portaittain nouseville terasseille. Arkkitehdin ajatuksena on ollut, että tieto valaisee ihmisen elämää ja lukemalla ihminen voi kohota korkeammalle. Keskellä kirjastoa avautuu arkeologisia kaivauksia muistuttava näyttelytila, jossa esiteltiin muun muassa arabialais-islamilaisen kirjallisen sivistyksen vaiheita.

Uusi kirjasto on varustettu lainaus- ja palautusautomaateilla sekä palautuskirjojen lajittelujärjestelmällä, joka kuljettaa kirjat ylempien kerrosten hyllyalueille. Lisäksi Qatarin kansallis-

kirjastossa on kokous- ja harrastetiloja, kahvila sekä lasten kirjasto. Kansalliskirjasto tarjoaa Qatarissa toimiville yliopistoille palveluja, kuten kauko-palvelu ja avoimen tieteen palvelut. Kaiken kaikkiaan palvelut ovat monipuoliset ja sisältävät myös sellaisia palveluita, joita Suomessa on totuttu saamaan kaupunginkirjastoista tai yliopistokirjastoista.

Knowledge commons ja kaukopalvelu verkostoina

Konferenssi aloitettiin Stephen Wyberin keynote-puheella, jossa tarkasteltiin *knowledge commons* -käsitettä. Knowledge commonsilla tarkoitetaan yhteisessä käytössä olevan tiedon aluetta, jonka ylläpitäjinä ja edistäjinä kirjastoilla on tärkeä rooli. Edistämisen tapoja ovat aineistojen yhteiskäyttö, kuten kaukopalvelu ja controlled digital lending, open access ja toisaalta vaikuttaminen tekijänoikeuslainsäädäntöön.

Erialaisten saatavuutta rajoittavien raja-aitojen ylittäminen oli myös keskustelun aiheena. Peter Collins näki kaukopalvelun verkostoina, jotka yhdistävät kirjastoja ja kirjastonhoitajia ympäri maailmaa. Keskustelussa huomioitiin, että on maita ja alueita, jotka jäävät verkostojen ulkopuolelle, erityisesti globaalissa etelässä. Kaukopalvelun maksullisuus nähtiin sekinyhtenä raja-aitana. Voitaisiinko saavut-

Arkkitehdin ajatuksena on ollut, että tieto valaisee ihmisen elämää ja lukemalla ihminen voi kohota korkeammalle.

Qatarin kansalliskirjaston sisällä kirjahyllyt on sijoitettu portaattain nouseville tasoille. Kuvaaja: Juha Leppämäki.

taa yhdessä enemmän maksuttomalla aineistojen yhteiskäytöllä?

Esiteltiin paikallisia tutkimusprojekteja ja raportteja eri maiden kaukopalvelun tilanteesta tai kehittämisprojekteista. Siinä missä avoimeen saatavuuteen liittyvissä asioissa tunnutaan tekevän kaikkialla aika lailla samoja asioita, kaukopalvelussa on enemmän alueellisia ja paikallisia eroja: on erilaisia järjestelmiä ja käytäntöjä, jotka ehkä omalta osaltaan vaikuttavat edellä mainittujen raja-aitojen olemassaoloon.

Kansainvälisyys on kuitenkin olennainen osa kaukopalvelua. Tom Bruno Pennsylvanian yliopistosta esitteli International ILL Toolkit -palvelua. Tarkoituksena on luoda helppokäyttöinen palvelu, josta löytää kansainvälistä kaukopalvelua tarjoavien kirjastojen yhteystiedot, ja jonne on helppo lisätä oman kirjastonsa yhteystiedot. Käytännössä palvelu on taulukko, josta yhteystietojen lisäksi näkee, millä tavoilla kaukopalvelupyynnöitä otetaan

vastaan ja voiko maksuissa käyttää IFLA vouchereita.

Kaukopalvelu apuna kriisitilanteessa

Konferenssissa tarkasteltiin myös pandemian vaikutuksia kaukopalveluun ja avoimeen saatavuuteen. Erityisesti mieleen jäi Carla Chalhoubin ja Ibrahim Farahin esitys, joka käsitteli useiden samanaikaisten kriisien vaikutusta libanonilaisten kirjastojen toimintaan. Kyse oli pandemian, talouskriisin ja hyperinflaation sekä Beirutin sataman räjähdysen yhteisvaikutuksesta.

Talouskriisi on vaikeuttanut kirjastojen mahdollisuuksia hankkia aineistoja, mikä aiheuttaa kasvavaa kysyntää kaukopalvelulle. Toisaalta artikkelien maksaminen luottokortillakaan ei ole mahdollista valuuttamaksurajoitusten takia. Kaiken lisäksi Beirutin sataman räjähdys oli vaurioittanut fyysisesti jopa 20 kirjastoa. Apua oli löytynyt kustantajien pandemian ajaksi avaamista

e-aineistoista sekä RSCVD-palvelusta.

Uusia palveluita ja ratkaisuja

RSCVD (äännetään ”received”) on pandemian aikana luotu vapaaehtoisten kirjastojen matalan kynnyksen kaukopalveluverkosto, jossa artikkeleita on välitetty maksutta. Palvelu on toiminut yksinkertaisella periaatteella. Kirjasto on voinut jättää pyynnön palveluun, minkä jälkeen jokin vapaaehtoinen kirjaston kaukopalvelu on siihen tarttunut ja toimittanut pyydetyn aineiston. RSCVD:iä on edelleen kehitetty Hermes-hankkeen puitteissa, jossa mukana ovat olleet etenkin italialaiset, turkkilaiset ja libanonilaiset vapaaehtoiset.

Konferenssissa esiteltiin osana hanketta kehitettyä uutta avoimen lähdekoodin Talaria-kaukopalveluohjelmistoa, jonka on määrä valmistua vuonna 2023. Talaria tukee

sekä perinteistä kaukopalvelumallia, että RSCVD-tyyppisiä pyyntöjä.

Talaria tukee myös uusinta kaukopalvelun ISO 18626 -standardia. Kun oma kirjastoni on ottanut käyttöön ISO 18626 -standardia tukevan järjestelmän ja Airut-hankkeen puitteissakin on viime vuoden aikana haettu ISO 18626:ta tukevaa ratkaisua, oli hyvä kuulla, että ISO 18626 -standardia tukevia järjestelmiä tulee lisää. Tämä helpottaa tulevaisuudessa erilaisten järjestelmien välistä kommunikaatiota ja voi omalta osaltaan auttaa kaukopalveluverkostojen välisten raja-aitojen ylittämisessä.

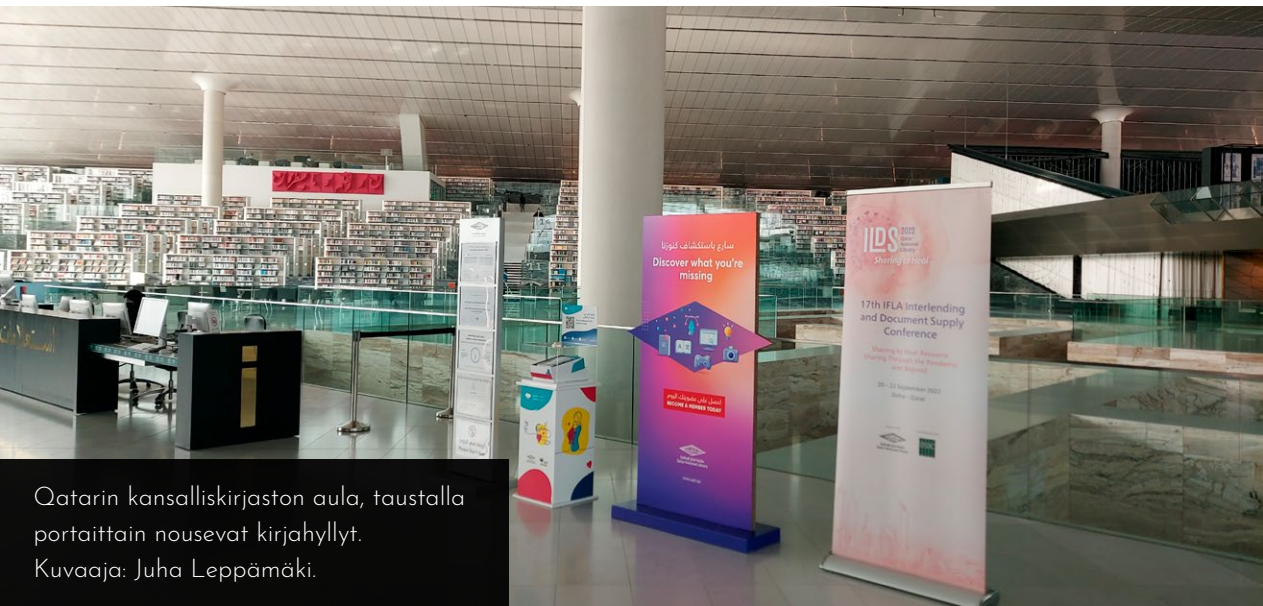
Konferenssin esitykset tallennettiin ja ne löytyvät konferenssin verkkosivuilta: <https://ilds.qnl.qa/index.html?pid=index&lang=en>

Matkaani konferenssiin tukivat Karl-Erik Henrikssonin rahasto sekä Suomen kirjastosäätiö. ❖

Kirjoittaja

JUHA LEPPÄMÄKI

Helsingin yliopiston kirjasto
juha.leppamaki@helsinki.fi

Qatarin kansalliskirjaston aula, taustalla portaittain nousevat kirjahyllyt.
Kuvaaja: Juha Leppämäki.